

In memoriam

Tomislav Ladan (1932–2008)

Dvanaestog rujna 2008. napustio je u sedamdeset i šestoj godini znanstvenu zajednicu književnik, prevoditelj, jezikoslovac i leksikograf Tomislav Ladan. Tomislav Ladan rođen je 25. lipnja 1932. godine u Ivanjici (Srbija), školovao se u Bosni gdje je i diplomirao u Sarajevskom sveučilištu 1958. No vrlo brzo potom, već 1961., dolazi na poziv Miroslava Krleže u Zagreb za urednika u Leksikografski zavod. U međuvremenu radio je kao redaktor u listu *Oslobođenje* u Sarajevu, kao predavač na Narodnom univerzitetu i na Radničkom sveučilištu u Sarajevu, te je bio i redaktor u izdavačkoj kući »Veselin Masleša«.

Teško je pobrojati sve jezike koje je Ladan govorio, a još teže bi bilo nabrojati sve one koje je razumio. Za neki jezik, ako je i sam tvrdio kako ga poznaje samo pasivno, odnosno da nije njegova uska struka, kada bi ga upotrijebio, njegov izgovor je krasilo izražajno savršenstvo. Umjesto nabranjanja svih jezika koje je Ladan znao jednostavnije je ustvrditi kako skoro nema europskog jezika kojim nije vladao kako bi se njime služio u znanstvene svrhe. Objavio je više knjiga eseja, kritika i studija kao npr. *Zoon graficon*, 1962.; *Premišljanja*, 1964.; *U škarama*, 1965.; *Ta Kritika*, 1970.; *Pjesništvo, pjesme, pjesnici*, 1976.; *Parva medievalia*, 1983.; *Etymologicon*, 2006. Roman *Bosanski grb* objavio je prvi puta 1975., a potom u proširenom izdanju 1990. s podnaslovom *Work in progress*. U tom djelu tehnikom struje svijesti na tragu svog omiljenog pisca J. Joycea osobito se posvetio jeziku stvarajući nove inačice i izričaje.

No prije svega ono za što svaki znanstvenik, kao i svaki akademski obrazovan čovjek, reklo bi se intuitivno, veže ime Tomislava Ladana jesu njegovi mnogobrojni prijevodi. Prijevodi koji idu od filozofskih djela, preko esejistike, sve do književnosti. U pravilu pri svakom nabranjanju nešto se zaboravi ili preskoči, pa neka bude dopušteno da se ovdje navedu samo neki od njegovih prijevoda, oni najvažniji s kojima se bilo studenti bilo profesori filozofije u svojem radu jednostavno ne mogu ne susresti. Možda je njegov najvažniji stručni prijevod onaj Aristotelovih djela, *Metafizike*, *Nikomahove Etike*, *Fizike* i *Politike*. Treba istaknuti kako su svi ti prijevodi popraćeni bogatom znanstvenom aparaturom, sedmojezičnim tumačem temeljnih pojmova, kao i iscrpnim pogovorom prevoditelja. Ne smiju se zaboraviti ni njegovi prijevodi Aurelija Augustina *O državi Božjoj*, Franje Petrića *Nova sveopća filozofija*, René Descartesa *Meditacije o prvoj filozofiji* i latinskih djela Dantea. Isto tako ne treba zaboraviti da je preveo djelo *Eros i civilizacija* Herberta Marcusea, *Pomračenje uma* te dijelove *Kritike instrumentalnoga uma* Maxa Horkheimera. Preveo je i dijelove *Biblije* (*Mudrosne knjige* Starog zavjeta, *Otkrivenje*). Dakle, kojeg god filozofskog usmjerenja bio neki učenjak, nije moguće da se prije ili kasnije u svojoj karijeri ne susretne s Tomislavom Ladanom. A isto

tako ne smije se zaboraviti ni njegov leksikografski rad u Leksikografskom zavodu, ustanovi u koju je stupio davne 1961. i u kojoj je radio sve do posljednjih dana svoga života. Jedno od njegovih velikih i za našu sredinu izrazito bitno ostvarenje je *Osmojezični enciklopedijski rječnik*. Djelo koje je on zamislio i čiji je bio urednik od njegovog zasnivanja, ali čije potpuno dovršenje nije uspio doživjeti.

No svi ovi puki fakti ne govore još ništa o čovjeku čije je djelo toliko da svaki *In memoriam* kao i svaki prikaz njegovoga rada nužno mora ostati polovičan. Mnogi su u posljednje vrijeme pokušali dati neko jedinstveno određenje tog živog i dubokoumnog duha nastalog u ovim podnebljima. No svi nazivi i titule koje se mogu pridati Tomislavu Ladanu, da je bio esejist, književnik, leksikograf, jezikoslovac, prevoditelj, iako točni, ostaju polovični. Drugim riječima, sve je to Tomislav Ladan nesumnjivo bio i sve to ocrtava lik tog osebnog znanstvenika neizmjerne kulture. No upravo njegov rad na jeziku i kroz jezik, kao i njegov dugogodišnji rad u Leksikografskom zavodu, jasno upućuju na to da je okosnica njegova djelovanja, kao i misli, bio prije svega čovjek. Čitav se njegov život odvijao u okvirima djelovanja u i kroz kulturu, i zato je po svom obliku taj rad bio upravo prosvjetiteljski. Prosvjetiteljski u smislu svijesti o imperativu za svakog intelektualca kako treba raditi na prosvjećivanju čovjeka. Upravo se svijest o toj činjenici, kao i moralna zadaća koja iz nje proizlazi, jasno iščitavaju u djelovanju Tomislava Ladana. Nesumnjivo je da za jedan mali narod često puta puno više znače prijevodi svjetskih klasika, bilo filozofije bilo književnosti, nego osrednja znanstvena ostvarenja, koja u pravilu ne odolijevaju glodarskoj kritici vremena.

Ako je prosvjetiteljstvo izlazak čovjeka iz stanja nezrelosti i nesposobnosti, onda je jasno kako je djelo Tomislava Ladana imalo svoje izvorište u težnji stvaranja oruđa, kako bi svi ljudi bili u stanju što lakše i bolje koristiti se snagama vlastitog uma. Utoliko život Tomislava Ladana izražava Kantovu maksimu prosvjetiteljstva *Sapere aude!*, ista je izražena kako u njegovom dugogodišnjem radu u Leksikografskom zavodu tako i u mnogobrojnim prijevodima kojima je djelovao u smjeru i u cilju prosvjećivanja naroda iz kojega je potekao. Ladanovo bavljenje jezikom, kao i njegova ljubav prema jeziku, nisu drugo do izraz ljubavi prema čovjeku. Jer samo putem jezika oblici života postaju prenosiva baština svijesti, a time kameni temeljci kulture.

Djelo Tomislava Ladana, kako svojom znanstvenom rigoroznošću tako i svojim bogatstvom, jasan je izraz htijenja da se suprotstavi svakom pokušaju lijenosti i učmalosti u koje male sredine lako zapadnu, i kada su se već jednom uzdigle na najviše razine znanosti i promišljanja. Izgubivši Tomislava Ladana, filozofska zajednica izgubila je prije svega borca za slobodu misli, jer bez širenja kulture i prosvjećenja ljudi nema ni osnovnih pretpostavki za njezin razvoj. Isto su tako leksikografska struka i Leksikografski zavod izgubili ne samo enciklopedijskog erudita i poliglota, već možda i prvog i posljednjeg ravnatelja, koji je vodio Zavod tragom što ga je zacrtao Miroslav Krleža, iako se on sam nikada nije smatrao krležijancem. No njegovo krležijanstvo sadržano je u tome što je on, kao i Miroslav Krleža, bio čovjek oblikovan u duhu koji nije poimao kulturu, znanost, pa i leksikografsku struku, u okvirima zarade i pukog izdavačkog posla, već kao praktički izraz moralnog imperativa prosvjećivanja ljudi.

Luka Bogdanić